

MEDIAAD

Medya ve Din Araştırmaları Dergisi | Journal of Media and Religion Studies

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ | BOOK REVIEW

Aralık 2020, 3(2), 293-296

Geliř: 04.11.2020 | Kabul: 22.12.2020 | Yayın: 28.12.2020

Dijital Çağda İslam Islam in the Digital Age

Değerlendiren: Emine BOZKURT*

Kitabın Künyesi: Bunt, G. (2007). *Dijital Çağda İslam: E-Cihad Online Fetvalar ve Siber İslami Çevreler*. İstanbul: Babil Yayınları, 294 s.

Tarihsel serüven boyunca teknolojiye pek çok önemli gelişme yaşanmıştır. İnsan hayatını doğrudan etkileyen bu gelişmeler, toplumların değişmesine ve dönüşmesine yol açmıştır. Kişilerin hayatına sirayet eden bu dönüşüm dinleri ve dinlerin sunuluş biçimlerini de büyük oranda etkilemiştir. İnternetle birlikte dinlerin yayılma ve anlaşılma biçimleri, geleneksel dini araştırmaların farklı bir sentezine dönüşmüştür. İnternet dinin/maneviyatın bireysel, özel ve otonom pratiklerinin yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu yüzden internetin ve dijitalliğin din üzerine derin etkileri olmuştur.

Peki dijitallik nedir? Dijitallik, dijital teknolojiler aracılığıyla yaşamamızın sonucu olarak ortaya çıkan dünyaya has bir var olma tarzıdır. Geleneksel iletişim araçlarının yerini alan dijital iletişim, gündelik yaşamın her alanında kullanılır hale gelmiştir. Bireysel, toplumsal, sosyal, ekonomik, dini yaşantılarımızın ve toplumsal ilişki kurma biçimlerimizin merkezine oturan yeni bir dijital dünya karşımıza çıkmaktadır. Dijital dünyayı ve onun oluşturduğu yeni dili anlatan eserler telif edilmeye başlanmıştır ki bu eserlerden bir tanesi de *Dijital Çağda İslam* kitabıdır.

Son dönemlerde dijitalliğin gündelik hayatımızda arttığı göz önüne alındığında zihinlerimizi çokça meşgul eden bazı kavramların ele aldığımız kitapta ayrıntılı bir şekilde açıklandığını görmekteyiz. 2007 yılında yayımlanan kitap muhteva olarak tam da böyle bir ihtiyaca karşılık gelmektedir. *Dijital Çağda İslam* kitabının müellifi Gary R. Bunt, İslam Eğitimi ve İslam Tarihi alanlarında çalışmaları olan bir yazardır. Eserinde Müslüman çevrelerde internete erişimin gelişimini etkileyen sosyal ve siyasi sebepleri ele almıştır. Dijital ortamda yaşanan İslam'ın, bazı kavramların dijitallikle buluşmasından sonra evrildiğini teorik ve pratik boyutlarıyla ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kitap 11 bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Siber İslami çevreler tanıtılmaktadır. Daha sonra hactivism (sanal yıkıcılık), Hacking (sanal yıkım) ve Cracking (sanal tahribat) kavramlarını ele almaktadır. 4., 5., ve 6. bölümlerde 11 Eylül saldırılarının üzerinde durulmuştur. 7. ve 8. bölümlerde çevrimiçi İslamiyet konusu ve son bölümde de "çevrimiçi mücahitlik" başlığı altında deyim yerindeyse Müslümanların dijital ortamdaki görünürlükleri resmedilmeye çalışılmıştır. Yazar, aslında "İslam'ın bilgisayarlara ihtiyacı yoktur" (s. 10) diyerek Müslümanların dijital ortamda bulunma sebeplerini irdelemeye başlamıştır. Pek tabii İslam'ın bilgisayarlara, dijital olmaya ihtiyacı yoktur; fakat Müslümanların birbiriyle etkileşimi, araştırma yapma imkânları, günceli takip etme, Müslümanların son durumu, vaazların dolaşımı gibi konular (Müslümanlar dijital ortamı aktif bir şekilde kullanabilirlerse) yerel ve sınırlı kalmayacak, küresel ölçekte de yayılma imkânı bulacaktır.

İslam ülkeleri interneti ne şekilde hangi amaçlarla kullandılar? Hangi İslami konular yer aldı? İslami fetva siteleri hangi sorulara muhatap oluyor? Yazar aslında

bu sorulara cevap vermeye çalışmaktadır. İnternete erişimin neredeyse hemen her yerde sağlandığı 21. yy. dünyasında bireysel ve toplumsal düzlemde vakit geçirme biçimleri birbirinden farklıdır. Yazarın da belirttiği üzere “Şüphesiz siber uzayda farklı oyalanma şekilleri, çeşitlilikleri de söz konusudur. Fakat avamın iştiğal ettiği ile havas ilgilenmemektedir. Mahalli bir camideki bireyin duymasının mümkün olduğu şeyleri basitçe tekrarlayan entelektüel bir Müslümanın zihnine hitap etmeyebilir. Daha üst nitelikte, dinamik tasarımlara sahip sayfalar okuyucuya, kullanıcıya cazip gelebilecek kıskırtıcı interaktif deneyimler sunmaktadır” (s. 21).

3. bölümde “Dijital Kılıç” başlığı altında E-cihat kavramını ele almıştır. Cihat kavramı Kur’an’da hepimizin bildiği gibi salt bedeni manada zikredilmemiş, cihadın mali, zihni yönlerine de değinilmiştir. Yazar burada Batı tahayyülünün ötesinde bir cihat tanımı yapmıştır. Ona göre cihat; “klasik İslami çevrelerin sahip olduğu şiddet çağrışımlarından çok daha geniştir” (s. 42) diyerek tam da Kur’an’ın tanımına uygun bir tanım yapmıştır. “Kur’an ve hadislerde, saldırı olduğunda Allah yolunda İslam düşmanlarıyla savaşmak anlamına geldiği gibi, dini öğrenmeyi, dinin emir ve yasaklarına uymayı, haram ve günahlara karşı nefis ile mücadele etmeyi, İslam’ın bilinmesi, tanınması, yaşanması ve yücelmesi için çalışmayı da ifade eder.” (1) Bununla birlikte cihat kavramı, Batı’nın İslam’ı algılama şekli açısından da önemli bir yer tutmaktadır. Bu konuya ileride daha ayrıntılı şekilde değineceğiz. Günümüzde dijitaliğin artmasıyla birlikte cihat boyut değiştirmiş, internet üzerinden sosyal ağlar aracılığıyla siber saldırılarla, “hactivism, hacking ve cracking” gibi bir nevi sanal savaş silahları gelişmiş ve güç kazanmıştır. Cihat adına savaşmak için “dijital bir kılıç” kullanılmaktadır (s. 47). Yukarıda bahsettiğimiz, kitabımızda da sıkça geçen birkaç kavramı açıklamakta fayda var.

Hactivism: Özel yazılımlar yardımıyla bilgisayarları alışılmadık ve çoğunlukla illegal yollardan çalıştıran operasyonlara atfen kullanılmaktadır. Yazılım korsanı *Crackerlar* ise yazılımların kopyalama korumalarını kırarak izinsiz kullanılmalarını sağlayan kişilerdir. Programlama konusunda uzmandırlar, ağ güvenliği konusunda bilgi sahibi olmayabilirler. *Hacking* ise “hack” kelimesinden gelmektedir. Sözlük anlamı kırmak demektir. Genel anlamda sisteme izinsiz erişmek manasına gelir, “bilgisayar korsanı” olarak da tanımlanmaktadır. *Hacking* ve *cracking* yoluyla web sitelerinin bozguna uğratılmasının gerçekten bir E-cihat türü mü yoksa bir mesajı yaymanın aracı olarak mı kullanıldığı tartışmaya açık bir konudur. Bu bölümde tartışılan bir başka konu ise İslam dünyasında öne çıkan dijital ortamlardaki tahribatların caiz olup olmadığı meselesidir. Bu konuda Avrupa Fetva Konseyi Başkan Yardımcısı Şeyh Faysal Mevlevi şöyle demiştir: “İslami sitelere yapılan saldırıların hakaret içermesi ve ilgili sitenin çevrimiçi konumunu kesintiye uğratması halinde Müslümanlar misilleme yapabilirler.” Yine Mevlevi: “İşgal altındaki topraklardaki İsrail bankalarının meşru hedefler olduğunu” beyan etmiştir (s. 68).

Günümüz fikhında henüz bu konuyla ilgili doğrudan bir fetva söz konusu değildir. Asr-ı Saadet döneminde meydana gelen savaşlar göze göz dışı dış şeklindeydi; fakat sanal mecrada yapılan tahribatın, siber saldırıların karşı tarafta nasıl etkiler yarattığını müşahede edemiyoruz. Dolayısıyla caiz olup olmadığı tartışmalı bir konudur. 5. bölümde ele alınan 11 Eylül olayları; E-cihat ve siber saldırıların tabiri caizse mihenk taşı oluşturuyor. Müslüman toplumlarda bilgisayar aracılığıyla gerçekleşen iletişimin önemini somut olarak 11 Eylül olaylarında görmekteyiz. 2001 senesinde zuhur eden saldırıların ardından zaten var olan “Müslüman teröristtir” algısı tamamen perçinleşiyor. Peki neden İslam’la terör sık sık birlikte anılıyor? Öz olarak İslam; barış, hoşgörü, merhamet dini olmasına rağmen özellikle son 20-30 yıldır niçin İslam ve terör başlığını yan yana görüyoruz? Bu sorunun aslında pek çok cevabı var. Aslına bakılırsa bütün dinler dünyaya barışı ihdas etmek için gelmişlerdir. Fakat dinler sosyokültürel yaşantıları sırasında terörle yan yana gelebilirler. Temelde metodik olarak insanların bütünüyle bir dinin kutsallarına uygun insanlar olacağını söyleyemeyiz. Şiddet, terör, radikalizm ve bağınazlığın içine düşen kişi şiddet sarmalının içine de girebilir. Dolayısıyla şahısların hataları dine mâl edilmemelidir. İslam dünyası, bulunduğu bölge itibarıyla, gerek jeo-

politik sebeplerden gerekse inanç tercihidenden dolayı pek çok kez kanlı savaflara ev sahipliği yapmıştır. Bu da düzen problemini doğurmuştur. Düzen problemi de haliyle şiddet ve savaflara sebep olmuştur. İslam dünyası global bir çatışmanın, global bir rekabet sürecinin arasında sıkışmış bulunmaktadır. Aslında mesele şöyle özetlenebilir; petrolün, altının ve doğalgazın üzerinde yaşayan insanlar yeri geldiğinde daha kolay manipüle edilebilmektedir. Bahsetmeye çalıştığımız sebepler ve pek çok başka nedenlerden dolayı İslam ve terör yan yana anılmaktadır. Halbuki 11 Eylül saldırıları gerçekleştirildiğinde bu olayı pek çok Müslüman liderin kınadığı açıktır.

7. ve 8. bölümlerde çevrimiçi Müslüman çevrelerin web sitelerinden ve web siteleri aracılığıyla verilen fetvalardan bahsedilmiştir. Elektronik İctihat ya da E-İctihat, elektronik fetvalara karar vermek ya da görüş oluşturmak için geleneksel tefsir ve muhakeme süreçlerinin çok ötesine geçip fetvaları yeniden üretmiştir. Diğer taraftan kendi inançlarının düşmanca karşılandığı bir ortamda yaşayanlar web sayfaları aracılığıyla tavsiyelere ulaşabilmekte, başka yorum ve anlayışları görmektedirler. Bunun yanında Müslümanlar “İslam ilkelerine dayalı tavsiyeler veren âlimlerin ve cemaatlerin dışına çıkarak küresel bir izleyici kitlesine kadar uzanabilmektedir” (s. 184). Görüşlerini duyurmak için interneti kaynak olarak kullanan Müslüman otoriterlerin sayısındaki kayda değer artış, çağımıza özgü önemli bir fenomen haline gelmiştir. Bu sitelerin birkaç tanesine örnek verecek olursak:

İslam Q&A: 1997 yılında Şeyh Muhammed Salih al-Münacid tarafından kurulmuştur. İnternet dünyasında web formatındaki en uzun ömürlü soru-fetva sitelerinden biridir. Sitenin gündeminden birkaç madde sayacak olursak: Müslümanların kendi dinlerinin çeşitli yönlerini öğretmek ve tanıtmak. Kullanıcıların sorularına ve araştırmalarına kaynak sağlamak. Müslümanların toplumsal ve kişisel problemlerini çözmek.

Fatwa-Online: Bir dizi âlimin geniş bir çerçevede yapılan çalışmalarına dayanırılmış, sünni eğilimli bir internet modelini temsil etmektedir. *Fatwa-Online'* a daha çok şu sorular yöneltilmiştir; “İnançsız bir kişinin Ramazan gününde İslam'ı kabul etmesi caiz midir? Yeni Müslüman olmuş bir kişinin karısından ayrılması gerekir mi? Kur'an'ın tercümesine dokunan bir gayr-ı müslimin durumu nedir?”

İslam-Online: Müslüman çoğunluk bağlamında çalışan ama birçok azınlık ve çoğunluk bağlamından gelen otoritenin ve danışmanın yetenek ve deneyimini yansıtan önemli bir fetva kaynağını teşkil ediyor. Yusuf el-Karadavi sitenin başlıca sözü geçen âlimidir. Burada da birçok soru mevcut; bunlardan bazıları şöyle: Müslüman bir çocukla evlenmek istiyorum fakat din değiştirmiş bir beyaz olduğum için ailesi beni istemiyor, evlenmemiz caiz midir? İnternete evlenmek için kullanmak hakkında ne düşünüyorsunuz? Müslüman olmayı düşünen İspanyol/Katolik bir erkeğin gizlice Müslüman olması mümkün mü? İncil değiştirildi mi?

Burada bahsettiğimiz siteler geçerliliğini korumakla birlikte, bugün dünya ve Türkiye özelinde internet üzerinden fetva veren birçok site mevcuttur. Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kurulu'nun yanında, cemaatlerin oluşturduğu siteler de faaliyet göstermektedir. Fetva meclisi bunlardan bir tanesidir. Kitapta göze çarpan veriler bundan 15-20 yıl öncesini göstermesine rağmen bugün fetva sitelerini ziyaret ettiğimizde halen benzer soruların sorulduğu görülmektedir. Az önce zikrettiğimiz sorular ve benzerleri online fetva bağlamında sorulmaya devam etmektedir. Çevrimiçi İslami otoriteler, Müslümanların pratik kaygıları olan yeni yaklaşımlar sunmaya devam edecektir. Siber İslami çevrelerde çevrimiçi fetva gibi gelişmelerin gözlemlenmesi ve kaydedilmesi kendi başına önemli bir alanı oluşturmaktadır. Mutlak surette toplumsal değişikliklerin süregelmeleriyle değişen dünya, gelişen teknoloji ve dijitalliğin neticesinde yeni sorular hep karşımıza çıkacaktır.

Kitabın sonuç kısmında ise yazar, İslami sitelerde ve Müslümanların çoğunluk olduğu bağlamlarda beliren internet içeriğindeki artışın yaygınlaşacağını saptamaktadır. İslam bağlantılı web siteleriyle ilgilenen gezginlerin ilgisini çekmek için

ideolojik ve manevi savaşların siber uzaya yayılması olasıdır. Sözelimi bir elit için internet artık kendi kişisel pratikleri dışında kutsal amaçlar için ilham verip onları harekete geçirecek gücü barındıran “kavramsal bir dini çatı” oluşturuyor. “Dijital İslam” kendi literatürünü ve kavramsal belleğini oluşturuyor. Hiç şüphesiz böyle bir süreçte İslam dijital ortamda var olmaya devam edecektir. Dijital dini unsurların bir karışımı, inananların zihninde birleşerek gittikçe daha çok insanın kendi dinini öğreneceği ve diğer Müslüman topluluklarla bağlantılı olacağı dijital bir ara yüzü ortaya çıkartması olası gözüküyor.

Kitap bir bütün olarak ele alındığında içerisindeki başlıkların iki amaca yönelik olduğunu söylemek mümkündür. Bu amaçlardan ilki siber İslami çevrelere bakış; ikincisi de bu çevrelerin kavramlarını tanımlamak ve analiz etmektir. Tenkit mahiyetinde şunları eklemekte fayda var; yazar bazı bölümleri ve kavramları aynı düzlemde teker-rür etmiş, bu da kitaba monoton bir üslup kazandırmıştır. Sonuç olarak yazar, “dijital kılıç, E-cihat, çevrimiçi içtihat” gibi kavramları farklı boyutlarıyla ele alıp incelemiş, bu kavramlara yeni bakış açıları kazandırmıştır. Kitap, ilgililerin ve bu alanda çalışanların faydalanacağı öncü bir eser olma niteliği taşıyor.

Son Notlar

¹ <https://www2.diyaret.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/VaazHizmetleri/Allah%20Yolunda%20Cihad.pdf>